

Warszawa, 24 kwietnia 2017 roku

Szanowny Pan prof. dr hab.
Paweł Machcewicz

Szanowny Panie Profesorze,

Poniżej przedstawiam opinię prawną, w której analizuję, czy projekt Wystawy Muzeum II Wojny Światowej, który został utrwalony w postaci zainstalowanej wystawy, może być uznawany za przedmiot prawa autorskiego i czy można dokonywać w nim zmian.

1. Wystawa jako utwór

Zgodnie z art. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, przedmiotem prawa autorskiego jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia. Ustawa zawiera przykładowy katalog kategorii utworów (art. 1 ust. 2), obejmujący utwory wyrażone słowem, symbolami matematycznymi, znakami graficznymi (literackie, publicystyczne, naukowe, kartograficzne oraz programy komputerowe), utwory plastyczne, fotograficzne, lutnicze, wzornictwa przemysłowego, architektoniczne, architektoniczno-urbanistyczne i urbanistyczne, muzyczne i słowno-muzyczne, sceniczne, sceniczno-muzyczne, choreograficzne i pantomimiczne, audiowizualne (w tym filmowe). Nie jest to lista wyczerpująca i nie wpływa na możliwość uznania za utwory innego rodzaju dzieł. W doktrynie prezentowany jest także pogląd, że utworami są także m.in. malarstwo, rysunek, grafika, rzeźba, performance, sztuka użytkowa, szata graficzna gazety, makieta (J. Barta, R. Markiewicz, Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, red. J. Barta, Warszawa–Zakamycze 2005, s. 86).

Należy także przywołać art. 3 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, zgodnie z którym wybory spełniające cechy utworu są przedmiotem prawa autorskiego, nawet jeżeli zawierają niechronione materiały, o ile przyjęty w nich dobór, układ lub zestawienie ma twórczy charakter, bez uszczerbku dla praw do wykorzystywanych utworów. Zgodnie ze słownikiem języka polskiego, wystawa jest „wystawionym na pokaz zbiorem przedmiotów” (Słownik języka polskiego pod red. W. Doroszewskiego, PWN). W związku z powyższym, należy podkreślić, że sama słownikowa definicja „wystawy” zakłada jej złożoność, określając ją jako „zbiór”, którego skompletowanie wymaga doboru i zestawienia przedmiotów, odpowiedniego ich wyeksponowania, i ułożenia.

Przy analizie problemu, czy projekt wystawy jest utworem w rozumieniu ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, warto przytoczyć fragment publikacji Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zabytków autorstwa I. Greli i M. Gredki „Prawo autorskie w działalności muzeów” (dostęp: https://issuu.com/nimoz/docs/prawo_autorskie_w_dzialalno_ci_mu), w którym autorki dzielą utwory wykorzystywane do organizacji wystawy na takie, które są tworzone w związku z jej organizacją oraz eksponaty, czyli utwory powstałe w przeszłości. Do pierwszej kategorii zaliczone

zostały m. in. koncepcje czyli scenariusze, plany wystaw, dokumentację tworzoną do opracowania jej założeń, nie wyłączając z tego utworów pracowniczych, tj. tych, które zostały stworzone przez pracowników muzeum. Scenariusz wystawy, który został utrwalony w szczegółowej dokumentacji obejmującej pełną koncepcję wystawy, dobór eksponatów i sposób ich zestawienia, niosący za sobą spójne przesłanie, bezsprzecznie posiada twórczy charakter, a więc spełnia przesłankę uznania za utwór w rozumieniu art. 3 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Niesie to za sobą wiążące się z tym konsekwencje w postaci przyznania niezbywalnych, osobistych praw autorskich twórcom tak szczegółowej koncepcji, zrealizowanej i ustalonej w postaci wystawy.

2. Twórczy charakter wystawy jako przedmiotu prawa autorskiego

Wyznaczenie granicy pomiędzy autorskim projektem wystawy będącym utworem, a koncepcją wystawy, której nie przysługuje ochrona prawnoautorska ze względu na zbyt niski stopień twórczości, opiera się przede wszystkim na ocenie poziomu wkładu twórców wystawy w efekt końcowy, jakim jest zrealizowana wystawa oraz analizie, czy działalność twórców spełnia przesłanki przejawu działalności twórczej i indywidualnego charakteru. Należy odróżnić ogólne koncepcje wystaw o charakterze czysto technicznym, które mają na celu jedynie ukazanie eksponatów, bez znaczącego wkładu twórczego podmiotów odpowiedzialnych za organizację i realizację wystawy, od tych, których powstanie zależy przede wszystkim od opracowania szczegółowych twórczych koncepcji dotyczących formy, układu i przekazu, który za sobą niosą. Mają one swój wyraz przede wszystkim w opracowanych przez twórców projektach, w których poszczególne eksponaty są jedynie „narzędziami” służącymi osiągnięciu docelowego efektu, nie stanowiąc o wartości wystawy same w sobie, a jedynie przyczyniając się do realizacji wizji autorów i wzmacniając stronę merytoryczną. Tak więc wartość tego typu wystawy, będącej przedmiotem ochrony prawnoautorskiej leży przede wszystkim w projekcie, bez którego jej realizacja nie byłaby możliwa.

Zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 1971 r. (sygnatura akt I CR 593/70), określając działalność jako utwór, należy wskazać jego cechy twórcze i indywidualne, jako że nie każda przeróbka czy modyfikacja może uchodzić za działanie autorskie i cech utworu nie posiada np. działanie mające charakter jedynie techniczny i drugorzędny. Linia graniczna pomiędzy tymi dwoma płaszczyznami przebiega w miejscu, gdzie odnajdziemy w dokonanych działaniach elementy mające znaczenie artystyczne, naukowe lub użytkowe.

W niniejszym przypadku, przy ocenie, czy dane działania mają takie znaczenie, a więc czy sprawiają że działalność zyskuje cechy twórcze i indywidualne, właściwe byłoby zbadanie, czy grupa eksponatów danej wystawy zaprezentowana odbiorcom w inny sposób lub przedstawiona w postaci prostego w odbiorze zbioru, wywołuje taki sam efekt i prowadzi do takich samych wrażeń w odbiorcach, jak te same eksponaty zaprezentowane w sposób zgodny z założeniami projektu, będącego swoistym „scenariuszem” wystawy. Jeśli wynikiem takiej analizy byłoby stwierdzenie, że ze względu na sposób ukazania eksponatów, ich dobór i ogólną narrację wystawy, za którą kryje się konkretny przekaz, są one jedynie elementami służącymi uzyskaniu niepowtarzalnej formy wystawy, bez wątplenia można stwierdzić, że sam projekt („scenariusz”) tej wystawy posiada cechy utworu.

Podstawową przesłanką uznania za utwór jest więc przejaw działalności twórczej, w doktrynie określany jako oryginalność czyli jak wskazuje prof. M. Późniak-Niedzielska „wszystko to, co zawdzięcza swe powstanie samodzielnemu wysiłkowi twórczemu. W takim ujęciu oryginalność

pokrywa się z tzw. nowością subiektywną (podmiotową), ponieważ można stworzyć tylko to, czego się nie znało uprzednio. Oryginalne jest to, co bierze swój początek w umyśle twórcy. (...) Odwołanie się do samodzielnej twórczości oznacza stwierdzenie, że to, co zostało stworzone, nie było uprzednio znane w takiej samej postaci (cecha nowości) oraz że mamy do czynienia z jakimś obiektywnie uchwytnym rezultatem samodzielnej twórczości, tj. że twórca istotnie wzbogaci dotychczasowy stan rzeczy nowymi elementami (oryginalność). Należy zwrócić uwagę na to, że wedle ustawy ochronie podlega każdy (...) przejaw twórczości. To określenie należy łączyć nie tylko z samym utworem, lecz także z działalnością twórczą, która może przybierać różne rodzaje, owocować różnymi wynikami i w różny sposób się przejawiać” (M. Późniak-Niedzielska w: *System prawa prywatnego. Tom 13. Prawo autorskie*, red. J. Barta, Warszawa 2003).

Co istotne, w polskim orzecznictwie za utwór uznawano między innymi formularz raportu dziennego dla rolnictwa, kolekcję afiszów lub ogłoszeń, kalendarze, katalogi, kolejowe rozkłady jazdy, książki kucharskie, wzory i formularze, wybór kilimów, instrukcję bhp, kompozycję z kwiatów, indeks systematyczny utworu literackiego, projekt dokumentacji technicznej, dokumentację inwentaryzacyjno-zielnikową roślinności, informator o porcie zawierający dane techniczno-handlowe dotyczące portu oraz recepturę dietetycznych konserw mięsnych (orzeczenia Sądu Najwyższego C II 2531/37 z dnia 21 marca 1938 r.; 1 K 192/32 z dnia 19 października 1932 r.; II CR 244/71 z dnia 23 lipca 1971 r.; I CR 91/73 z dnia 25 kwietnia 1973 r.; I CR 643/56 z dnia 15 lipca 1957 r.; I CR 85/81 z dnia 16 kwietnia 1981 r.; I PRN 47/78 z dnia 12 czerwca 1978 r.; I CR 658/72 z dnia 12 stycznia 1973 r.; I CR 39/65 z dnia 27 marca 1965 r.; I CR 495/74 z dnia 9 października 1974 r. – wszystkie cytowane w: Sarbiński Rafał Marcin, *Utwór fotograficzny i jego twórca w prawie autorskim*, Zakamycze 2004). **W związku z powyższym, bez wątpienia obfity w elementy autorskie i szczegółowe wytyczne, zrealizowany projekt wystawy jako efekt procesu myślowego mającego na celu zakreślenie założeń oraz sposób wyrażenia pewnej tematyki i przyjętych idei oraz wywołanie w odbiorcach określonego wrażenia, może być przedmiotem prawa autorskiego.**

W kwestii dopuszczalności uznania koncepcji czy pomysłu obejmującego zestawienie elementów ekspozycji jako określonego zbioru powstałego na skutek autorskiego doboru, za przedmiot prawa autorskiego, wypowiedział się Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z dnia 18 października 2011 r. (sygn. akt VI ACa 496/11) „prawo autorskie nakazuje przyznać walor utworu każdemu przejawowi działalności twórczej o indywidualnym charakterze, przy czym nie podlegają ochronie prawa autorskiego idee i pomysły, które nie przybrały żadnej konkretnej formy. (...) **Każdy pomysł korzysta z ochrony prawnoautorskiej, o ile jest wystarczająco zindywidualizowany i twórczy oraz jeżeli został utrwalony w jakiegokolwiek postaci**”.

W świetle powyższego nie budzi wątpliwości fakt, że opracowana przez autorów wystawy szczegółowa koncepcja mogła być uznana za utwór, który został uzewnętrzniony w postaci wystawy. Bezspornie dotyczy to szczególnie wystaw, które opierają się na nowatorskim, nieoczywistym układzie i kompozycji, z naciskiem na przekazanie odbiorcom przesłania, tworząc niepowtarzalne doświadczenie, które jest w stanie wywołać – w takiej formie - tylko dana wystawa jako całość. Także Sąd Okręgowy we Wrocławiu w wyroku z dnia 10 maja 2013 r. (sygn. akt IC 1879/12) potwierdził możliwość ochrony pomysłu w przypadku, w którym został on zindywidualizowany. Sąd stwierdził, że „Powódka nie mogłaby zatem dochodzić ochrony samego pomysłu, o ile nie zostałby on w żaden sposób uzewnętrzniony. Idea stanowi bowiem element procesu powstawania dzieła i – o ile nie została jeszcze wyrażona w dziele – nie stanowi samodzielnego przedmiotu ochrony. Początkiem ochrony dzieła jest uzewnętrznienie (ekspresja) będące warunkiem powstania dzieła. Dotyczy to również idei (koncepcji), która zaczyna istnieć z

chwilą jej konkretyzacji, tj. nadania jej odpowiedniej formy (M. Poźniak-Niedzielska w: *System prawa cywilnego. Tom 13. Prawo autorskie*, red. J. Barta, Warszawa 2003)”.

W przedmiocie dopuszczalności uznania wystawy za przedmiot prawa autorskiego wypowiedział się natomiast Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 26 stycznia 2011 r. (sygn. akt IV CSK 274/10), przy czym trzeba mieć na uwadze, że rozstrzygał on w kompletnie innym stanie faktycznym. Sąd wskazał, że „każda wystawa wymaga podjęcia licznych czynności, takich jak układ fotografii, sposób ich rozmieszczenia, podpisy, kolorystyka, oświetlenie i temu podobne, lecz najczęściej czynności te wymagają zaangażowania umiejętności o charakterze technicznym i chociaż niewątpliwie „fachowym”, to nie znaczy - twórczym, cechującym się inwencją artystyczną”. W tym miejscu należałoby przypomnieć o konieczności dokonania podziału, odróżniającego prostą ekspozycję dzieł sztuki, której plan ma jedynie charakter techniczny i nie zawiera żadnej twórczej koncepcji dotyczącej realizacji wystawy od kompleksowego projektu wystawy. **Jak zostało już w niniejszej opinii prawnej wskazane, drugi ze sposobów planowania wystawy polega na opracowaniu skomplikowanego projektu mającego na celu wprawdzie również wyeksponowanie dzieł będących elementami wystawy, ale przede wszystkim skupienie się na stworzeniu spójnej formy przekazu, sprawiającej, że wartość wystawy tkwi głównie w sposobie prowadzenia narracji, sposobie ekspozycji oraz jej przekazie, ogólnym wrażeniu, jakiego doświadcza odbiorca wystawy.** Bez wątplenia cechy te pozwalają uznać wystawę zrealizowaną na podstawie autorskiej, szczegółowej koncepcji programowej za przedmiot prawa autorskiego, nadając tejże koncepcji pełną ochronę prawno-autorską.

3. Proces powstawania Wystawy Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku

Przedmiotem niniejszej opinii prawnej jest Wystawa stała Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku, powstała na skutek wieloletniego zaangażowania jej Autorów oraz będąca wyrazem realizacji założeń jej koncepcji, zarysowanej po raz pierwszy w artykule prof. dr. hab. Pawła Machcewicza „Muzeum zamiast zasieków” opublikowanym w *Gazecie Wyborczej* w listopadzie 2007 r. Kolejnym krokiem było rozwinięcie pierwotnej idei w „Zarysie koncepcji programowej Muzeum II Wojny Światowej” opracowanym we współpracy z dr. hab. Piotrem M. Majewskim i po konsultacjach z dr. Januszem Marszałcem oraz dr. hab. Rafałem Wnukiem (wszyscy czterej nazywani dalej Autorami). W październiku 2008 r. dokument ten został przedstawiony do dyskusji gronu historyków i publicystów oraz stał się przedmiotem debaty publicznej, a także został opublikowany w „Przeglądzie Politycznym” nr 91/92 2008 oraz we fragmentach w „Rzeczpospolitej”.

Zważywszy na fakt, że powyższy tekst oraz dokumenty „Założenia merytoryczne” i „Założenia funkcjonalne Muzeum II Wojny Światowej” autorstwa dr. hab. Piotra M. Majewskiego w porozumieniu z pozostałymi Autorami, stanowiły punkt wyjścia do nakreślenia szczegółowych wytycznych projektu wystawy w konkursie na opracowanie projektu ekspozycji Muzeum II Wojny Światowej, należy uznać, że to właśnie twórcy tej pierwotnej koncepcji są Autorami wystawy i podmiotami uprawnionymi z tytułu praw autorskich. Autorzy w załącznikach do „Regulaminu konkursu na opracowanie projektu ekspozycji Muzeum II Wojny Światowej” (załączniki nr 2, 3, 5, 6, i 8) kompleksowo ujęli wszystkie istotne elementy wystawy, tworząc „podwaliny” jej powstania.

Biorąc pod uwagę istotę wkładu, jaki wnieśli w powstanie projektu pracownicy muzeum, nazywani dalej Kuratorami, należy uwzględnić, iż na etapie przygotowywania programu, opracowali oni

szczegółowe autorskie scenariusze poszczególnych działów wystawy na podstawie wytycznych Autorów, stanowiących rozwinięcie „Zarysu koncepcji programowej” oraz założeń określonych w regulaminie konkursu. Stały nadzór nad scenariuszami sprawował dr. hab. Piotr M. Majewski (zastępca Dyrektora odpowiedzialny za tworzenie wystawy głównej), a pozostali Autorzy weryfikowali na bieżąco poprawność metodologiczną i faktograficzną tekstów, biorąc odpowiedzialność za ich ostateczną formę. Należy wskazać, że zgodnie z art. 12 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, jeżeli ustawa lub umowa o pracę nie stanowią inaczej, pracodawca, którego pracownik stworzył utwór w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy, nabywa z chwilą przyjęcia utworu autorskie prawa majątkowe w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron – co jednak nie obejmuje praw autorskich osobistych ani praw zależnych.

Piotr M. Majewski oraz Kuratorzy, w uzgodnieniu z pozostałymi Autorami opracowali także od podstaw pełną narrację tekstową wystawy w postaci plansz tekstowych, opisów, wyjaśnień, treści katalogu wystawy stałej oraz audioprzewodnika. Ostateczna wersja wszystkich tekstów została zredagowana i zatwierdzona przez Autorów we wrześniu 2015 r. i obejmuje 320 stron znormalizowanego maszynopisu, stanowiącego kośćiec narracji muzeum.

W latach 2010-2013 we współpracy ze zwycięzcą konkursu na wykonawcę wystawy, pracownią *Tempora*, powstawał ostateczny projekt wystawy stałej oraz dodatkowej ekspozycji archeologicznej, co dokumentuje bogata korespondencja mailowa, liczne notatki i materiały robocze. W toku prac, zatwierdzane przez Autorów scenariusze wykorzystywane były przez pracownię *Tempora*, która wdrażała otrzymane materiały do ostatecznego projektu scenografii wystawy. W latach 2013-2017 projekt został dopełniony o filmy i prezentacje multimedialne, które zostały zrealizowane przez firmę No Label, wyłonioną w efekcie konkursu, także opierającego kryteria wyboru na zgodności pracy konkursowej z koncepcją programową i szczegółowymi wytycznymi Autorów, określającymi wizję realizacji potrzebnych materiałów. Na ostateczne ustalenie końcowej scenografii wystawy, składały się kolejne etapy współpracy z Wykonawcą:

- wspólne ustalenie układu przestrzennego – tematycznego,
- opracowanie „Programu zwiedzania”,
- przedstawienie przez pracownię *Tempora* skonkretyzowanych, powstałych na bazie materiałów dostarczanych przez Autorów i Kuratorów, kolejnych działów wystawy,
- opracowanie przez pracownię projektu wykonawczego wystawy i sporządzenie dokumentacji technicznej oraz tzw. tabeli interwencji, tj. wykazu wszystkich elementów ekspozycji.

Na skutek powyższych działań powstał ostateczny projekt wystawy, na podstawie którego możliwa była realizacja materiału poprzez produkcję i instalację ekspozycji w latach 2015-2017, nad czym nadzór sprawowała pracownia *Tempora*. Na podstawie §5 pkt. 7 Umowy z dnia 12 kwietnia 2010 r. zawartej pomiędzy Zamawiającym, Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku i Wykonawcą, pracownią *Tempora*, z chwilą przekazania Zamawiający staje się właścicielem egzemplarzy przekazanej dokumentacji projektowej oraz nabywa autorskie prawa majątkowe do rozporządzania i korzystania z Projektu lub jego części na wymienionych polach eksploatacji.

Jako zwieńczenie prac nad finalną formą wystawy, w styczniu 2016 r. Autorzy na prośbę ministra kultury i dziedzictwa narodowego opracowali „Program funkcjonalno-merytoryczny”, podsumowujący proces powstawania ostatecznego projektu. Jest on wyrazem ich wieloletniej pracy nad koncepcją jak i nadzoru nad jego realizacją – instalacją ekspozycji. Podczas produkcji

wystawy zniszczone zostały wszystkie najważniejsze założenia pierwotne Autorów, co uzasadnia istnienie ich prawa do przypisywania sobie autorstwa ekspozycji.

Analizując opisane wyżej poszczególne etapy powstawania wystawy, należy stwierdzić, iż wystawa może być uznana za utwór, będący przedmiotem prawa autorskiego. Według popularnej strukturalnej teorii utworu autorstwa J. Kohlera, wzbogaconej przez A. Kopffa, każde dzieło zbudowane jest z możliwych do wyodrębnienia warstw, które łącznie składają się na przedmiot prawa autorskiego. Pierwszą z nich jest zindywidualizowany obraz jako „koncepcja twórcza zawierająca wszystko, co składa się na rzeczową, psychologiczną i ideologiczną treść dzieła sztuki, ukształtowana indywidualnie, a więc zgodnie z przekonaniem i predyspozycjami twórczymi artysty”. W przypadku przedmiotowej wystawy, jest to pierwotna koncepcja wystawy opracowana przez Autorów, mająca swój wyraz w „Zarysie koncepcji programowej Muzeum II Wojny Światowej”, która bez wątpienia, zważywszy na poziom zaangażowania intelektualnego twórców, została „ukształtowana indywidualnie, a więc zgodnie z przekonaniem i predyspozycjami twórczymi”. Kolejna jest forma wewnętrzna utworu: „środki, które służą obleczeniu obrazu zindywidualizowanego w kształt artystyczny”, czyli w niniejszym przypadku dokumentacja opracowana przez Autorów na potrzeby zakreszenia szczegółowych wytycznych w regulaminach konkursów na opracowanie projektu ekspozycji Muzeum oraz multimediiów na wystawę wraz z pełną narracją tekstową opracowaną przez Autorów z udziałem Kuratorów. Ostatnią „warstwą” utworu jest jego forma zewnętrzna jako „ogół artystycznych ośrodków przedstawieniowych oddziałujących na zmysły odbiorców” (A. Kopff, *Dzieło sztuk plastycznych i jego twórca w świetle przepisów prawa autorskiego*, Kraków 1961, s. 47 i n.) mająca swój wyraz w ostatecznym projekcie wystawy powstałym we współpracy z pracownią *Tempora* i firmą *No Label*, a następnie w zrealizowanej, zainstalowanej i istniejącej fizycznie Wystawie stałej Muzeum II Wojny Światowej, otwartej dla zwiedzających dnia 23 marca 2017 r.

4. Wystawa Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku jako przedmiot prawa autorskiego

Przedmiotem prawa autorskiego w omawianej sytuacji faktycznej jest Wystawa stała Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku, powstała i zrealizowana na kanwie opracowanego przez Autorów spójnego, szczegółowego i kompleksowego projektu łączącego program merytoryczny z koncepcją wizualną.

Jak zostało wyżej wskazane, wystawa powstawała w latach 2007-2017, mając swój początek bezpośrednio w szczegółowej koncepcji Autorów, stanowiącej następnie punkt wyjścia do nakreślenia przez nich kompleksowych wytycznych projektu wystawy w konkursie na opracowanie projektu ekspozycji Muzeum II Wojny Światowej. W związku z tym, należy uznać, że to właśnie twórcy tej pierwotnej koncepcji są Autorami wystawy i podmiotami uprawnionymi z tytułu praw autorskich. **Wkład intelektualny i prawie 10-letnie zaangażowanie Autorów w kreację i nadzór w procesie powstawania wszystkich elementów ekspozycji, stanowią podwaliny i swoiste *clou* wystawy, bez którego nie miałyby ona szans zaistnienia w obecnej postaci. Należy więc podkreślić szczególny charakter wystawy stałej w Muzeum II Wojny Światowej, stanowiącej przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, jej złożoności przyczyniającej się do uzyskania wartości nie tylko merytorycznej, lecz także artystycznej, będącej wynikiem długotrwałej pracy Autorów polegającej na opracowaniu spójnej koncepcji, twórczym doborze eksponatów i wieloletniej, rzetelnej realizacji planu komponującego się w powstałą ostatecznie w 2017 r., stanowiącą nienaruszalną całość wystawę.**

5. Szczególny charakter Wystawy Muzeum II Wojny Światowej jako przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze

Zgodnie z art. 3 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, zbiory, antologie, wybory, bazy danych spełniające cechy utworu są przedmiotem prawa autorskiego, nawet jeżeli zawierają niechronione materiały, o ile przyjęty w nich dobór, układ lub zestawienie ma twórczy charakter, bez uszczerbku dla praw do wykorzystanych utworów.

Dodatkowo, spełnienie wymogu „nadania odpowiedniej formy” (przywołanego w punkcie 2. niniejszej opinii prawnej w wyroku Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 10 maja 2013 r., sygn. akt IC 1879/12) koncepcji Autorów, realizując projektu o twórczym charakterze poprzez instalację ekspozycji stałej Muzeum II Wojny Światowej, doprowadziło do ziszczenia się nakreślonej przez Sąd przesłanki dopuszczalności uznania koncepcji za przedmiot prawa autorskiego i udzielenia tej koncepcji pełnej ochrony w rozumieniu ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

Co istotne, koncepcja Autorów wystawy opierała się nie tylko na określeniu najważniejszych założeń i celów wystawy, lecz przede wszystkim na autorskim doborze elementów ekspozycji, ich zestawieniu, określeniu spójnej formy wystawy. Sąd Okręgowy w powyższym wyroku właśnie taką formę wyrażenia idei uznał za utwór, posiadający cechy twórcze: „(...) powódka opracowała koncepcję wystawy, dokonała doboru pewnego zestawu zjawisk optycznych, wskazała na ich cechy i interesujące aspekty. Już sam dobór zjawisk optycznych, choćby i tych najprostszych czy najbardziej znanych, ale także tych bardziej zaawansowanych albo dających się zobrazować na różne sposoby, może być uznany za utwór podlegający ochronie według prawa autorskiego”.

Istotna jest więc dokonana przez Autorów szczegółowa selekcja tematów poruszanych w zakresie wystawy i dobrane odpowiedniego sposobu prowadzenia narracji. Należy przypomnieć, że zwycięzca konkursu na opracowanie we współpracy z Autorami projektu ekspozycji Muzeum II Wojny Światowej, pracownia *Tempora*, oparła swoją pracę konkursową o prawie 40-stronnicowy zarys założeń merytorycznych i funkcjonalnych oraz Zarys Koncepcji Programowej Muzeum II Wojny Światowej nakreślony przez Autorów. W związku z tym, bez wątplenia projekt ekspozycji, powstały na skutek współpracy z pracownią, w całości został zdeterminowany wytycznymi Autorów pierwotnej koncepcji.

W świetle powyższego nie bez znaczenia są także opinie autorytetów, którzy wyrazili swoje uznanie po zapoznaniu się z ekspozycją. **Jak stwierdził prof. Timothy Snyder z Yale University „Muzeów opowiadających o II wojnie światowej jest wiele, ale narracja wystawy w Gdańsku zupełnie zmienia sposób postrzegania wojny, takie muzeum to osiągnięcie cywilizacyjne. (...) Wystawa jest bardzo uniwersalna, ponieważ opowiada o losach ludności cywilnej na całym świecie, lecz równocześnie jest też bardzo polska, bo nie brakuje w niej żadnych najważniejszych wydarzeń związanych z wojenną historią Polski. Polscy politycy i naukowcy często skarżą się, że świat ich nie rozumie. Jeśli tak faktycznie jest, to wystawa w Muzeum II Wojny jest dla nich szansą, żeby w końcu zostać zrozumianym. Każda zmiana w niej będzie skutkować zniszczeniem spójnej narracji. Muzeum II Wojny nie może być ani bardziej militarne, ani opowiadać więcej o wojnie w 1939 r., ani skupiać się bardziej na losach Polaków. Dzięki temu, że wystawa ujmuje wojnę w sposób globalny, stawia Polskę i Gdańsk w centrum debaty o historii II wojny światowej”.** Zdaniem Andrzeja Stacheckiego, syna rozstrzelanego w Piaśnicy Józefa Stacha: „(...) Wystawa pokazuje nie tylko, do czego prowadzi totalitaryzm i jakim złem jest wojna, ale pokazuje też, że pomimo tych wszystkich

cierpień w ludziach wyzwalało się dobro. To uczciwe podejście twórców wystawy, którzy opowiadają o wszystkich aspektach wojny”.

Przytoczone opinie potwierdzają, że wystawa jest odbierana jako wyjątkowe, unikalne doświadczenie, które kompleksowo ujmuje problematykę i specyfikę II Wojny Światowej, a dokonanie w niej jakichkolwiek zmian zaburzy idealnie wyważoną narrację i spójną, docenioną w środowisku koncepcję, powodując równocześnie naruszenie praw Autorów.

6. Ochrona nienaruszalności treści i formy utworu

Zgodnie z art. 16 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, autorskie prawa osobiste chronią nieograniczoną w czasie i niepodlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więź twórcy z utworem, a w szczególności prawo do nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania. Prawo to upoważnia twórcę do sprzeciwienia się wszelkim modyfikacjom czy przeróbkom, których skutkiem jest zniekształcenie utworu w stosunku do jego pierwotnej postaci, jeśli zostało to dokonane bez jego zgody. Przepis ten obejmuje ochronę wszelkich prerogatyw autora, które są narażone na naruszenia na skutek opublikowania utworu. W odniesieniu do Wystawy Muzeum II Wojny Światowej, jej Autorom przysługuje więc prawo do żądania, aby ich utwory – a tym samym cała Wystawa - pozostawały nienaruszone zarówno w warstwie treści jak i formy. Przejawami nierzetelnego wykorzystania utworu są zachowania wypaczające jego sens, nadmiernie i stronnictwo uwypuklające tylko jeden aspekt dzieła, sprzeczne z zamysłem autora widocznym dla obiektywnego i uczciwego obserwatora (*Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Art. 16 SPP, t. 13, red. J. Barta, Warszawa 2017, wyd. 4).

Jak zostało wskazane w artykule autorstwa prof. I. Szmelter i prof. W. Kowalskiego „Wystawiennictwo sztuki nowoczesnej a ochrona integralności autorów” opublikowanym w roczniku „Muzealnictwo” (nr 49), **obowiązek poszanowania integralności dotyczy wszystkich, którzy mają wpływ na korzystanie z utworów, a zatem przede wszystkim właścicieli ich utwaleń oraz czasowych ich dysponentów, niezależnie od tego, jakie czynności wobec dzieł pozostających do ich dyspozycji wykonują.** Zdaniem autorów artykułu, nie ulega wątpliwości, że obowiązek ten obejmuje także wszelką działalność wystawienniczą, w tym zarówno wystawy stałe jak i czasowe. Nie bez znaczenia w tej kwestii jest także art. 49 pkt 2 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych zgodnie z którym następcą prawnym, choćby nabył całość autorskich praw majątkowych, nie może, bez zgody twórcy, czynić zmian w utworze, chyba że są one spowodowane oczywistą koniecznością, a twórca nie miałby słusznej podstawy im się sprzeciwić.

7. Odpowiedzialność cywilna i karna z tytułu naruszenia autorskich praw osobistych

a) Odpowiedzialność cywilna

Podmiot posiadający autorskie prawa osobiste, które zgodnie z art. 16 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych chronią nieograniczoną w czasie i niepodlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więź twórcy z utworem, a w szczególności prawo do:

- 1) autorstwa utworu;
- 2) oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo;
- 3) nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania;
- 4) decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności;
- 5) nadzoru nad sposobem korzystania z utworu,

w sytuacji, w której jego autorskie prawa osobiste zostały zagrożone cudzym działaniem, może, zgodnie z art. 78 pkt. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, żądać **zaniechania tego działania**. W razie dokonanego naruszenia może także żądać, aby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności aby złożyła publiczne oświadczenie o odpowiedniej treści i formie. Jeżeli naruszenie było zawinione, sąd może przyznać twórcy odpowiednią sumę pieniężną tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę lub - na żądanie twórcy - zobowiązać sprawcę, aby uiszczył odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez twórcę cel społeczny.

b) Odpowiedzialność karna

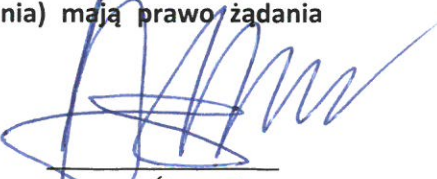
Kwestie odpowiedzialności karnej reguluje art. 115 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, w którym przewidziana jest odpowiedzialność karna związana z przywłaszczeniem sobie autorstwa, wprowadzeniem w błąd co do autorstwa, a także rozpowszechnianiem bez podania nazwiska lub pseudonimu twórcy cudzego utworu, jego opracowania bądź artystycznego wykonania. Podmiot, który dopuszcza się powyższego, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3. **Tej samej karze podlega, kto publicznie zniekształca taki utwór, artystyczne wykonanie, fonogram, wideogram lub nadanie.**

8. Podsumowanie i rekomendacje

Podsumowując wszystkie powyższe punkty, należy wskazać, iż opierając się na analizie przepisów i orzecznictwa, a następnie odnosząc je do specyfiki przedmiotu niniejszej analizy, którym jest stała Wystawa Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku, z uwzględnieniem sposobu w jaki została zrealizowana i złożoności kompleksowej koncepcji jej powstania, opracowanej przez jej Autorów, bez wątplenia stanowi ona utwór w rozumieniu ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

Należy wskazać, że w niniejszej sytuacji utworem jest nie tylko zrealizowana we współpracy z pracownią *Tempora* ostateczna forma wystawy w postaci zainstalowanej ekspozycji, lecz także sam scenariusz wystawy, autorstwa prof. dr. hab. Pawła Machcewicza, dr. hab. Piotra M. Majewskiego, dr. Janusza Marszalca oraz dr. hab. Rafała Wnuka. Osobom tym jako Twórcom wystawy przysługują niezbywalne autorskie prawa osobiste, a wszelkie zmiany w utworze mogą być dokonywane jedynie za zgodą wszystkich Twórców.

Oznacza to, iż jakakolwiek ingerencja w obecną formę wystawy, jako ustalonego przedmiotu ochrony prawa autorskiego przez podmioty, którym przysługują autorskie prawa majątkowe oraz inne podmioty, jest naruszeniem niezbywalnych, autorskich praw osobistych Twórców wystawy, stanowi tym samym naruszenie ich praw oraz może być również rozpatrywana na gruncie prawa karnego. Twórcy mają prawo żądać zaprzestania naruszeń (ingerencji w wystawę), a w razie ich dokonania, niezależnie od innych roszczeń (w tym o zadośćuczynienia) mają prawo żądania przywrócenia wystawy do stanu pierwotnego.

Maciej Ślusarek
Adwokat